

МАЛЕНЬКА КАЛЮЖА, АБО ПЕРШИЙ СОН МАРГАРИТИ ПАВЛІВНИ

Ремінісценції

Вранці зателефонував брат. Безапеляційно повідомив, що у мене сьогодні човниковий рейс Житомир – Поліченці – Житомир. Причому невдовзі, відразу по обіді.

Я, мабуть, трохи знітився від його напору. А вахтерка, яка більше з цікавості, аніж з люб'язності покликала мене до телефону і з удаваної делікатності ніби й відвернулася, тепер аж промовляла очима: «Ну, що там?» Тоді, на початку 90-х, коли ще не було мобільників, дзвінок на гуртожитський номер міг означати дві речі: хтось народився або, що ймовірніше, хтось помер. Вираз мого обличчя мабуть не відобразив жодної з цих подій, тож ступінь зацікавленості вахтерки зріс іще більше, і вона, забувши про недавню показну делікатність, вдивлялася і вслухалася так, що я відчув себе голим та ще й під рентгеном.

А часи були й справді важкі. Зарплата, щоправда, рахувалася на мільйони. А автобусний рух майже припинився. Навідати батьків було справжньою проблемою. І село, де вони проживали, ніби й недалеко, а пішки не дійдеш...

То ж я, коли холодок у животі від несподіваного дзвінка пройшов, почав зацікавлено розпитувати, що та як. Скоромовкою брат повідомив, що голова колгоспу посилає автобус до Житомира за артистами. О 15-й забере їх біля кафе «Україна». Доки триватиме концерт, можна буде показатися на очі матері й батькові та перекинутися з ними кількома словами. А там – відразу назад, до Житомира.

Це було заманливо. Я почав уточнювати деталі: як я впізнаю автобуса, колгоспного водія, як він упізнає мене. Після слів, що я буду в клітчастій кепці, а на плечі матиму чорну спортивну сумку, я боковим зором вловив дивний прищур вахтерки. Мабуть, вона подумала, що стала свідком домовленості про конспіративну зустріч, і демонструвала вже повнісіньку відсутність інтересу до моїх телефонних перемовин. Дефіцит інформації, як відомо, породжує фантастичні інтерпретації, причому, у більшості випадків негативно спрямовані. Прийшлося переказати їй нашу розмову, бо ще повідомить «куда надо», а там доводь, на які гроші катаєшся.

***

До автобуса я підійшов першим: артистів ще не було. Привітався з водієм. Кілька хвилин неловкості, бо ми односельчани, а одне одного зовсім не знаємо. Я – на кілька років старший і пішов із села в науку мабуть ще тоді, коли він пішов до школи. Поговорили про те, як доїхалося, які дороги.

Теми для розмов швидко вичерпувалися, але тут, на щастя, почали сходитися артисти. Їх було з добрий десяток. Більшість - віком за сорок. Жінки переважали. Хтось запізнювався, хтось щось забув. Після звичайної в таких випадках метушні нарешті рушили.

Колгоспний «пазик» їхав якимось неначе через силу. Торохкотів, чмихав. Водій нарікав на розбавлений бензин, а артисти чомусь з осудом дивилися на мене. Цікаво, чому? Ага, вони прийняли мене за механіка чи, може, за якогось іншого сільського начальничка. Бо ж я вже сидів в автобусі, коли вони підійшли. Природно, що їх дратувало моє «невтручання». Але двигун, мабуть, розігрівся, його перебої порідшали, і в усіх з'явилася надія на те, що все ж доїдемо. Принаймні, в полі ночувати не будемо.

Стало тепліше й артисти розговорилися. Мабуть, і тоді було таке поняття як «халтура»... Артисти, даючи якийсь «лівий» концерт, десь там, у глибині душі,

думають про високе мистецтво. В непевному автобусі, їдучи у невідоме село з іншої області, вони говорили про природну інтелігентність простих сільських людей, про їх моральну вищість. Словом, на повну силу включився психологічний захист, причому груповий. Творчі люди намагалися раціоналізувати причини, які заставили їх згодитися на цю авантюру. Мовляв, зрозуміло, що два кілограми цукру і стільки ж муки, які обіцяв голова колгоспу, до цих вагомих причин жодного відношення не мають. Згадували подібні поїздки і заспокоювали себе тим, що зрештою все скінчилося добре.

Напруження й непевність зросли, коли в'їхали в село. Вже темніло, бо пізня осінь. А ще ж у ті часи вимикали електрику. Ніде ні душі. Аж мені якось тривожно стало.

– Вже всі у клубі! – занадто бадьорим голосом промовив хтось із артистів.

Але в клубі нікого не було. І це додало неспокою. Аж тут підійшов завклуб і сказав, що незабаром включать світло. І справді, і в клубі, і в сільських хатах засвітилися лампочки. Артисти трохи заспокоїлись і пішли перевдягатися і гримуватися. А я побіг до батьківської хати.

***

У селі як у селі. Привіталися, розговорилися. Мати з легким докором у голосі промовила:

- Ти б хоч собі шапку яку купив. Холодно ж...
- Та цей кашкет не такий уже й холодний, зате за зручністю жодна шапка не витримає з ним конкуренції, – виправдовувався я.

У село треба приїжджати у найкращому, вихідному одязі, щоб батькам був зайвий привід для гордості. І хоч я ніколи й не грав у ці ігри, на цей раз позичав у сирка очей. Справді, тоді пристойна шапка – норкова або ж ондатрова – коштувала піврічну зарплатню і, до того ж, її треба було берегти, бо могли зірвати на вулиці, а в гардеробах, як дорогоцінну річ, не приймали.

- Ну все ж таки, викладачеві інституту... – з виразу матиного обличчя було зрозуміло, що я її не переконав.

Родина неквапливо збиралася до вечері. Жінки «оббирали» картоплю, брат пішов до льоху за помідорами, батько приніс яблук (це вже мені на гостинець).

- Ну, що тут у вас, як здоров'я, як хазяйство? – я спитав «для годиться», бо знав, що особливих новин немає.
- Все по-старому... – голос матері звучав приречено-спокійно. – Що ж тут у селі може бути нового. От тільки на голову колгоспу люди нарікають. Дуже заповзятий якийсь. Красти не дає. Правда, дорогу зробив і автобус, казав, до Бердичева буде ходити. А це з артистами щось видумав. Он скоро вибори, то, гляди, знімуть...
- Точно знімуть. – батькова категоричність не поступалася його ж песимістичності. – Люди тут такі...

Я вже перемістився до столу, а картопля все ще була не готова. З продуктами було сутужно й у Житомирі. Картопля з водою, картопля без води, вода без картоплі – ось і все меню. Але не так їсти хотілося, як щоб усі перестали метушитися і сіли до столу. Зібратися до купи, перемовитися кількома словами, а там уже можна й прощатися. Такий ритуал. І хотілося пройти його швидше, бо ж мене чекати не будуть. А завтра зранку – лекції, якщо запізнюсь, як добиратися?

Братова помітила моє занепокоєння.

- Встигнеш, не так скоро воно буде. Тільки-но світло дали. Поки попорають, поки Бейджу подивляться... Ще не скоро почнеться.

А я ще в клубі звернув увагу на афішу – вистава вже мала б закінчуватися... То ж вечеряв я похапцем. Подякував, попрощався з батьками, взяв заготовану на

дорогу торбу і під конвоєм брата з дружиною та маленьких племінниць майже побіг до клубу.

***

Клуб у нас – справжній будинок культури. При вході класична колонада з чотирьох колон, фойє, кімнати для репетицій, у залі – оркестрова яма. Очевидно, у 60-х, коли він будувався, люди напевно вірили в комунізм.

Біля клубу автобуса не було. Може заправлятися поїхав? А може?..

– Ну, все... Я застряг тут надовго. А що робити з лекціями... – неприємно засмоктало під ложечкою.

Обережно прочинив двері до зали – надіявся, що концерт у розпалі. Та де там, сцена – порожня, а в залі – жменька людей. Тривога спалахнула з новою силою.

– Що, вже закінчилося? Люди вже розійшлися? – спитав я когось, хто був ближче.

– Ще й не починалося, – відповідь мене не заспокоїла, а скоріше подивувала.

Роззирнувся і почав вибирати місце, де б сісти. Зал чомусь виглядав значно меншим, ніж той, який я пам'ятав з дитинства. Пригадався куточок, який облюбував ще школярем. Але якраз у тому місці вже хтось вмовився. Довелося сісти у незнайомій зоні, позаду, і так, щоб не привертати до себе зайвої уваги. Сільська манера безцеремонно розглядати людей, розпитувати про них в їхній присутності, а якщо це не дає результату, то й звертатися прямо: «Ти хто такий?», мене завжди трохи дратувала. Отже, із моєї вродженої делікатності, а може й від того, що якихось особливих, зримих, зрозумілих моїм землякам життєвих успіхів ще не мав, я намагався бути непомітним.

Люди тим часом потроху заповнювали залу. А разом з ними її заповнював насичений запах, який своєю пікантністю надихнув би найоригінальніших парфумних композиторів. А формула не проста: трохи хлівних ноток (бо порали, а помитися до ладу не встигли), добра доза дешевих парфумів, яка мала б маскувати оті перші, природні запахи, але із своїм завданням явно не справлялася. А ще проривалися густі аромати простої сільської їжі з цибулею і часником, та ще й подекуди бурякової самогонки. Довершував цю складну амброзію запах просякнутого нафталіном святкового одягу. Ні, я помилився, була ще одна втіха для носа – запах пересмажених соняшникових або ж гарбузних зернят, якими чимало людей скрашували чекання концерту.

Нарешті я звернув увагу на основне – на одяг. Майже всі були у дивній, непрактичній, важкій уніформі: чорні шкіряні куртки і норкові шапки. Всі сиділи в шапках: і жінки, і, що особливо дивно для села, чоловіки. Очевидно, у ті важкі часи стихійно виробився такий спосіб самоствердження. Мовляв, ми в порядку, ми можемо собі дозволити, ми заробляємо... Я ж собі такого дозволити не міг, бо зарплата наближалася до семи доларів, а шкіряна куртка, як зараз пам'ятаю, коштувала двісті. А з іншого боку, окрім цих турецьких курток, здається, більше нічого й не продавалося. Шкіряна куртка й норкова шапка – це такі собі статусні прикриття для тотальної бідності й невпевненості у завтрашньому дні.

Із розмов, які то тут, то там зав'язувалися в залі, було видно, що публіка на концерт не налаштована. На той час нас вже почали привчати жити не власним, а чужим життям. Протиотрути від серіалів не було, імунітету ще не виробилося. І в розмовах люди якось втомилися перейматися тим, що руйнується країна, що пропали їх заощадження, які збиралися все життя «на чорний день» і не для себе, а для дітей. Натомість питання про те, що ж буде з рабинею Ізаурою, яка, прив'язана до дерева, страждає вже вісімнадцять серій поспіль, для всіх стало

справді життєво важливим і викликало посилений нездоровий інтерес. А тут ще й додалися пригоди з Бейджею. І особливо порадувало те, що «багаті теж плачуть». У селі моментально всім дали прізвиська за іменами улюблених героїв. Іноді вони були дуже влучними. Отож раз-по-раз можна було почути шепіт: «Оно Леонсію прийшов», «О, і Бейджа вже появилася!». І хвиля вдоволеного смішку прокочувалася залом. А коли хтось додавав щось на зразок: «То хіба Бейджа, он та-то й та ото Бейджа!», то смішок переростав у регіт.

Нарешті нетерпіння глядачів, які нервовими оплесками намагалися спровокувати початок, і артистів, які визираючи крізь щілини у завісі, намагалися дочекатися, щоб зала заповнилася хоча б наполовину, злилося до купи і концерт почався.

У селі не кажуть «соромно», кажуть «стидно». Читаючи все те, що написано вище, може хто й подумав про вульгарний снобізм сільського жителя, що вирвався в місто. Не вгадали! Сидячи в залі, я поволі ідентифіковувався зі своїми земляками. Бо тут пройшло дитинство... А від нього не сховаєшся, не відмежуєшся, його не викинеш. Це я вже як психолог кажу. Люди, які зібралися в залі, – частина мого життя. Хтось із них колись мені подобався, і я намагався наслідувати його. Із кимось суперничав, комусь заздрив, від когось намагався триматися оддалік, а з кимось зближувався. Пригадалося, як підлітком мені страшенно хотілося бути схожим поставою і ходом на одного старшого хлопця. Це я тепер розумію, що ходив він як альфа-самець орангутанга, зсутулившись, виставивши агресивно вперед голову і перевалюючись з боку на бік на кривих ногах. Але у кожного віку – свої пріоритети. У всіх буває, та не у всіх минає! На щастя, це тривало недовго. Тут, у цьому селі і з цими людьми було пережито і почуття радості від спільної праці, і почуття інтелектуальної обособленості від успіхів у навчанні, і інтелектуального безсилля від того, що хтось нахабно й примітивно вкрав твою перемогу на олімпіаді з математики. Тут я грав у футбол і волейбол, дивився кіно у цій самій залі, брав у бібліотеці ті ж самі книжки, що й мої односельці. На свята ми всі разом були на урочистих зборах, покладали квіти до пам'ятника, і гуляли на маївках у Чагарах чи в Клітенецькому лісі, купалися біля Каменя чи на Крутневі. Словом, значна частина життя у нас була спільною, і я відчував свою належність до них, а не до своїх теперішніх земляків з Житомира.

Артисти вийшли на сцену. А мене вразив контраст. Вони були у сценічних костюмах: чоловіки – у смокінгах і метеликах, жінки – у розкішних декольтованих сукнях. Я, звісно, чув, що для справжнього артиста немає жодної різниці перед ким виступати: перед урядовцями чи перед колгоспниками. В обох випадках він буде робити це в повну силу. І ось вперше побачив це на власні очі. А ті, для кого старались, сиділи в шкірянках і шапках, дехто – дзьобав зернята. Я відчув, що почервонів. До закінчення концерту відчуття ніяковості вже не покидало мене.

***

Виступи артистів були продуманими, добре зрежисованими. Після декламаторів ішла арія із опери, потім – народна пісня, на зміну їй – уривок із вистави, далі – танець. І все це з перевдяганням, з музичним супроводом. Такий собі мистецький дайджест – по шматочку на будь-який смак.

Але реакція залу була млявою. Схоже, що люди ще продовжували жити проблемами Бейджи чи дикої Марії.

Ви помічали, що найбільше серіали подобаються малим дітям і літнім людям? І перші, і другі, щоправда з різних причин, мають обмежені ресурси пам'яті, інтелекту, інтерпретаційних можливостей. Емоція – як філогенетично найраніша форма психіки – ось що найважливіше. «Пережоване – несмачне» – ця приказка добра для тих, хто має зуби. Розжований-пережований, у десятках серій щедро приправлений простими, а іноді й паталогічними через свою простоту,

емоціями, псевдоінтелектуальний харч – добра пожива для нерозвинутого чи спрацьованого інтелекту. Ми любимо те, що знаємо. Старі й діти знають те, що часто повторюється. Та й не тільки старі. Я, приміром, пишу цей текст через років двадцять після події і єдиний номер, який я зміг пригадати, – це відома «воєнна» пісня «Ехал я из Берлина». Її виконував статний актор, який щойно був у фракку, а для цього номера встиг перевдягтися у капітанську гімнастерку. «Мабуть «герой-коханець» – це не тільки його сценічне амплуа» – подумав я тоді. А от братова запам'ятала пісню, що виконували артисти зі славнозвісного «Льонка». «Нині, нині, нині...» – така там була приспівка. А оскільки цієї пісні ніхто в селі раніше не чув, то ще потім довго невдоволено обговорювали, про «які такі *дині* вони співали».

Отже, не зважаючи на всі старання артистів і мої намагання спровокувати аплодисменти, зал залишався «мертвим». Я це відчував гостро, бо, читаючи лекції, в той час переймався, щоб виникав особливий стан єдності між мною і слухачами, так званий «концертний ефект», коли інформація передається і сприймається всіма каналами: і раціонально, і емоційно-експресивно, і сугестивно. Останній – дуже важливий. Сугестія знімає бар'єри критичності, збирає до купи всі центри активності, а сторонні думки розчиняються, зливаються в єдиний мислительний потік, який задається і контролюється лектором.

Відчули холодність залу й артисти. Вони це завжди відчують. Але не опустили руки і старалися з усіх сил. Без особливих успіхів. Я ж червонів ще дужче. Нарешті концерт закінчився. Артисти вийшли на поклон. Люди виходили з зали. Моє лице пашіло жаром. Все, годі! Кінець!

А після концерту – вечеря. Фуршет, як кажуть тепер у місті, а в селі кажуть – баль. Хтось покликав і мене, але я там до чого. Хоча з цікавості зазирнув до дитсадівської їдальні. Вразили матово-зелені пляшки коньяку «Наполеон». Скажу по правді, зваба скуштувати була великою – я ж тоді не знав, що це була підробка. А ситуація – сюрреалістична: глухе українське село, сльота, холодна сирість, артисти, які тільки що співали італійською, і сільське начальство, яке з іноземних слів вживає тільки мат. Сало, вареники, «Наполеон» – для любителів і самогон – для професіоналів.

***

Виїхали. Спочатку в автобусі стояла гнітюча тиша. Але алкоголь робив свою справу і люди потроху розговорилися. Про що? Звісно ж, не про наїдки-напитки. Про Місію. Знову про приховану в глибині душі «непоказну» моральну вищість простого люду, про його безпосередність і природну щирість, про те, що тільки справжнє мистецтво, справжній талант може знайти відгук у народній душі. Словом, стара інтелігентська пісня. Відчувалося, що у невдалому по суті концерті, артисти насамперед звинувачували себе. Колись була така простувато-зверхня образа для людини в капелюсі: «Рефлексуючий інтелігент». У цьому автобусі я зрозумів її глибинну суть.

Далі артисти почали вихоплювати окремі моменти, які, на їх думку, підтверджували ідею вищості народної душі. Вони були досить наївними, а один – сумно-смішним.

- Я весь час дивився на одну жінку. Вона сиділа спереду ліворуч. Її реакції були дуже несподіваними і дивовижними. Мабуть доведеться переглянути акторські фішки і акценти, які я розставляв раніше. Люди ж сприймають по-іншому, глибше, ніж ми думаємо. Ця жінка не тільки сама дуже безпосередньо реагувала, але й постійно оглядалася на зал. – «герой-коханець» виявився дуже схильним до самоаналізу.

У сільських клубах не люблять сідати спереду. Це місця для начальства, або ж для вільних від умовностей людей. Жінка, про яку з таким пієтетом говорив актор, була божевільною.

Нарешті артисти переконали і заспокоїли себе. І заспівали... Без умовностей, від душі, професійно. У темному автобусі, який віз їх додому. Почався справжній концерт.

Психологічні захисти, марнослав'я, відвічна акторська конкуренція раптом зникли. Співали душею. Професійний багатоголосий спів, натхненний, «на куражі», заворожував. Таке не часто почуєш. Одна пісня, друга, третя...

Аж тут цей злагоджений хор почали розривати якісь сторонні розмови. Це заважало, але я вирішив зберігати нейтралітет до кінця, хоча моя деформована педагогічною діяльністю свідомість ледь-ледь не вибухнула зауваженням. Згадалося: «Заходить втомлена вчителька у тролейбус. Обвела всіх строгим поглядом і каже: «Добрий день! Сідайте!».

А розмови продовжувалися і змушували прислухатися. Порушницею спокою виявилася одна із артисток – яскрава брюнетка бальзаківського віку. Вона й на сцені виділялася з-поміж інших своєю експресивністю. Акторська доля драматична. Роки беруть своє і звичне амплуа першої красуні колись-то має поступитись новому – характерної бабусі. А ось між ними – непевність, своєрідна акторська маргінальність. Схоже, що в житті Маргарити Павлівни, так до неї зверталися молодші, був саме такий період.

Вона підсідала то до однієї, то до іншої групки і голосно розпитувала, чи не може хто пояснити, що означає її сон. У підігрітій компанії така поведінка не виглядала неприродною.

Я намагався слухати спів, а не нав'язливий голос Маргарити Павлівни, і мабуть саме тому якоюсь периферійною частиною свідомості сприймав його. І раптом, в один момент, як спалах, сон Маргарити Павлівни став для мене прозорим, простим і зрозумілим. А ще в моїй уяві виник образ дідуса Сигізмунда Фрейда, який спантеличено скривив губи й ніби промовляв: «Ти диви... А цей випадок міг би стати окрасою моїх «Тлумачень сновидінь». Шайзе...».

Навряд чи зараз можу точно відтворити мотиви того, що я зробив згодом. Можна говорити і про емпіричну перевірку наукової гіпотези, і про маніпуляційне марнославство молодого амбітного психолога, і, звісно, про «помсту» за зіпсований концерт. Мабуть, всього було потроху.

***

А Маргарита Павлівна тим часом голосно повторювала черговій слухачці своє сновидіння:

- Ну що це могло б значити? Я стою, а переді мною калюжа. Невелика така, скоріше навіть маленька. А на другому боці стоїть чоловік. Який? Не знаю. Обличчя не можу розібрати. І так лагідно каже: «Стрибай, не бійся». А я чомусь страшенно боюся. А він ще лагідніше: «Дівчинко, давай, не бійся». І перестрибнути хочеться, і наважитися не можу. Просинаюся в холодному поту. І якби ж то один раз таке наснилося, а то ж вже з місяць пробуджуюся о пів на третю і до ранку горобцям дулі даю...

Я повернувся й обережно, ієзуїтськи-солодким голосом перервав її чергову сповідь:

- Маргарито Павлівно, а підсядьте-но до мене, я Вам тихенько розтлумачу Ваш сон.

Вона була явно подивована. Так, ніби до неї заговорило сидіння спереду. Затим взяла себе в руки:

- А чого тихенько, тут всі свої, – підкреслено гучно, але якимось зверхньо-агресивно промовила. Було видно, що вона вагається, пристати на мою пропозицію чи ні.
- Саме тому... Сідайте, сідайте... – я додав наполегливо-сугестивної інтонації.

Вона сіла біля мене і демонстративно довго вмоцувалася, всім своїм виглядом показуючи знайомим, що чому б і не розважитися. Їхати ще довго, треба ж якось вбити час.

- Маргарито Павлівно, те, що я зараз скажу, може вам здатися дивним, навіть образливим.
- Ти що, думаєш, мене так просто образити?

Тепер її вагання стали грайливими. Вона вже зважувалася на цю розмову, хоча й шляхи до відступу тримала відкритими. Але «ефект купе» поставив вирішальну точку в її ваганнях. Відомо, що випадковим попутникам люди часто відкривають душу, що рідко роблять навіть для найрідніших людей. А те, що потім кажуть: «Навру с три короба» – це не що інше, як психологічний захист. Бо поняття «правда» дуже релятивне, особливо для психолога. Іноді людина більше розкривається у тому, що вона на, її думку, прибріхує, аніж у так званій правді.

Я вже для себе вирішив, що терапія має бути шоковою.

- Ви хочете знати, що означає Ваш сон? – я зробив рух головою, неначе пильно дивлюся їй у вічі. Очей в темряві видно не було, але головне, що за цим жестом вгадувався намір.
- Та ж хочу, хочу, – тон її відповіді був підкреслено награним. У ньому можна було відчутти як іронію на мою адресу, так і невпевненість у собі.
- Тоді слухайте. Я постараюсь коротко. Десь із місяць тому з Вами трапився досить дивний і нетиповий випадок. Ви були готові віддатися чоловікові. Не вашому, чужому. І лише випадково не зробили цього.

Мені здалося, що навіть у темряві було видно, як вона почервоніла. Від обурення підвищила голос:

- Та що ти...
- Тихше, це ж як варіант. Чому б не розглянути варіанти? – я намагався попередити вибух. На цей раз вдалося, але загроза лишилася.
- Чого всі думають, як людина – артистка, то одразу й дуже вільна в поглядах. Я заміжня, у мене двоє дітей...
- Добре, чудово. А те, що артистка ви гарна, – я намагався підсунути їй пілюлю для підтримання самоповаги, – це видно по вашому чудовому, добре поставленому голосу. І все ж, прошу говорити тихіше. Захочете – припинимо розмову. А захочете – потім голосно перекажете її всім.

Її мовчання, здається, насправду було знаком згоди. Я вирішив трохи послабити натиск.

- Ви ж не будете піддавати сумніву, що між чоловіками і жінками, незалежно від того, одружені вони чи ні, іноді проскакують іскри. Бувають же миттєві спалахи взаємної симпатії...
- Ну то й що, що бувають? – вона хотіла розвивати думку далі, та я перебив.
- Ваш сон, який ви щойно кілька разів переказували, означає одне: недавно, скоріше за все місяць-два, ви не віддалися чоловіку тільки тому, що не мали протизаплідних засобів, а дні були, як би це правильніше сказати, небезпечні...

На цей раз Маргарита Павлівна тримала себе в руках. Знову зробив крок назад:

- Як варіант, звісно, як варіант... – я вже перехопив ініціативу. – А спробуйте пригадати кілька періодів отих небезпечних днів. Ви, жінки, якось це вмієте... Давайте відмотаємо час трохи назад – місяць, два, три від сили. Спробуйте пригадати дні, подібні до цього: хороша компанія, трохи алкоголю...
- Я не п'ю, взагалі-то, – сказала якось несподівано тихо й невпевнено.
- Ні, ні, я не це мав на увазі. Просто невимушена, емоційно насичена обстановка. Хороше, приємне спілкування. Жінки... Чоловіки...

Не знаю як, може по диханню, я відчув, що Маргарита Павлівна вже мене не слухає. Вона виконує моє завдання. Рахує, пригадує... У цей момент моє напруження було, мабуть, не меншим, ніж її.

І ось він, момент, якого я чекав.

- Звідки Ви про це знаєте? – пошепки, вперше звернувшись до мене на Ви, запитала Маргарита Павлівна.
- Та ви ж самі про це розповіли всьому автобусу.

Маргарита Павлівна поволі повертала голову в сторону своїх колег. Мені навіть здалося, що трохи довше уваги приділила тому кутку, звідки долинав оксамитовий баритон «героя-коханця».

Помовчали...

- Хто ви? Звідки дізналися? – В її голосі вчувалися і сором і навіть острах. Мовляв, це ж треба на весь автобус кричати про те, що згадала баба, як дівкою була і захотіла в гречку стрибнути.
- Та в нашому селі багато таких. Знаєте – від батька до сина...

Здається жарт не пройшов. Те, що вона забула, а тепер пригадала, не давало їй спокою. Я зрозумів, що сеанс психотерапії потрібно продовжити.

- Маргарито Павлівно, та не переживайте ви так! Все ж нормально. Все гаразд. І все просто, аж надто просто. Просто й класично. Як книжка пише.

Я подумки намагався підібрати простіші слова, щоб підбадьорити її.

- Ось давайте поміркуємо разом. Ваш сон – типове невротичне сновидіння. Самі ж казали, що снилося мало не щоночі, а після – холодний піт і безсоння. І що триває це близько місяця. Так чи не так?!
- Так, близько місяця, – глухо промовила Маргарита Павлівна.
- Отже, десь перед цим трапилась якась травматична подія. Яка? І про це ви розповідали. Чого боялися уві сні? – моє запитання було риторичним, але Маргарита Павлівна відповіла:
- Мені чомусь дуже треба було перестрибнути калюжу, а я боялася...
- Ну от, у снах часто трапляються викривлення масштабу. Те, що насправді велике, може здаватися малим, і навпаки. Насправді, калюжа, якої ви боялися, маленька-маленька. Її навіть калюжкою важко назвати. І нічого запобіжного не було...

Маргарита Павлівна мовчала. Вона приголомшено слухала.

- Нагадайте-но мені, а що казав чоловік по той бік калюжі? – я вже зовсім не хотів вдавати з себе телепата, навпаки, похапцем пригадував певні професійні правила і намагався втягти спантеличену Маргариту Павлівну у діалог.
- Ну, він так лагідно-лагідно промовляв: «Дівчинко, не бійся, йди до мене».
- Ну ось, переважна більшість дівчат у всьому світі хоч раз, але чують цю фразу. Оцей жіночий острах у сні поєднався з тим першим дівчачим страхом, майже жахом. А як же, а якщо мама дізнається, а що батько зробить, а що люди скажуть...
- А безсоння... Я так втомилася від недосипання...

Ми під'їжджали до Житомира. Я відчув це по стрімкому спуску до Тетерева. Автобус гальмував. Вогні міста радували око. З тлумаченням сновидінь треба було поспішати.

- А все це трапилось з вами, дорога Маргарито Павлівно, тому, що ви хороша, порядна, сімейна жінка. Ну, була та хвилинка слабкість! А з ким не буває. Ви після того, мабуть, не знали куди себе подіти. Скоріше за все, перемили посуд, включили телевізор, довго не могли заснути. Сон був тривожним, неспокійним. Але гормони перегоріли. Вранці ви випили кави, подумали про чоловіка, який скоріше за все вас любить, про двійко ваших діток... І хочете, я відгадаю фразу, яку ви про себе чи може й пошепки по тому промовили?

Маргарита Павлівна ствердно кивнула. Було видно, що вона навіть переживає за мене. Їй хочеться, щоб я вгадав ту фразу. А я урочисто продовжував:

- Маргарито Павлівно, дев'яносто проти десяти, що Ви сказали фразу, яку рано чи пізно кажуть всі жінки. Звучить вона так...

У цю мить я пригадав, що майстерність актора визначається довжиною паузи, яку він може тримати. Витримав не дуже довго, зате тон, здається, вибрав правильний:

- Б-о-ж-е, я-к-а я д-у-р-н-а!!!

Моя співрозмовниця вперше з полегкістю розсміялася:

- Ви мене цитуєте! – та швидко спохопилася, розуміючи, що ми ось-ось попрощаємося і може більше ніколи не зустрінемося. – А як же безсоння? Й далі буду просинатися ні світ, ні зоря?
- Та ні, будете спати, як немовля після купелі. Гарантую. Ви сьогодні пройшли експрес-сеанс психоаналізу, – насправді я не був переконаний у тому стовідсотково, але ще трішки навіювання не завадить. – Давайте зробимо підсумок нашій розмові. Що сталося? Ви ледь-ледь не стрибнули в гречку, що несумісно з вашими уявленнями про себе. А для підсвідомості «ледь-ледь» не існує. От вона й карала вас невротичними сновидіннями. А от зі свідомості цей випадок витіснився – «забувся», тільки це невротичне забування. Класика. Як і те, що нам з вами вдалося відтворити травматичну ситуацію, зрозуміти її. І я радий, що вам не було потреби робити наступний крок – прощати себе. Нескоєний гріх залишається гріхом хіба що для підсвідомості. Спатимете тепер спокійно, – ще раз наголосив я.
- Ви знаєте, я вам вірю... Які дивовижні зустрічі бувають у житті... Мені ж вам, мабуть, дякувати треба, навіть не знаю...
- Та що ви, якщо я чимось і допоміг, то хай це буде дякою за ваш талант, за вашу сміливість, за те, що ви зважилися у цей непевний час на такий концерт. Не вічно ж моїм землякам дивитися у землю. Сьогодні вони хоч ненадовго, але підняли очі до неба, побачили й почули високе мистецтво, це вічне... – Остапа, здається, понесло...

Ми приїхали. Маргариті Павлівні треба було виходити. Вона рвучко повернулася до мене і впритул спитала:

- Хто ви?
- Я? Сільський хлопець. Просто якийсь дивак-голова колгоспу колись збудував у нашому селі клуб з колонадою, оркестровою ямою і бібліотекою. Бібліотеку я перечитав майже всю. А інший голова колгоспу, теж дивак, зробив водогін, дороги, послав автобус за артистами до Житомира. Отак ми й зустрілися. Приємно було познайомитися... Мені з вами було цікаво.

- Мені з вами теж... До побачення...
- До побачення... Крок у темряву...

А мені вахтерка не відчиняла дверей з добру годину ...